

En coulisses

Textes de la séance 1 : Avant la guerre

Tite-Live, Histoire romaine

Le serment d'Annibal (livre XXI)

En 221 avant J.-C., Annibal (Hannibal Barca), âgé de 26 ans, prend la tête de l'armée carthaginoise d'Espagne après les décès de son père Hamilcar Barca et de son beau-frère Hasdrubal le Beau. Mais, d'après la tradition romaine, il s'y préparait depuis longtemps.

1 [4] Fama est etiam Hannibalem annorum **ferme** novem, pueriliter **blandientem** patri Hamilcari ut duceretur in Hispaniam, cum perfecto **Africo bello** exercitum eo traiecturus sacrificaret, **altaribus admotum** tactis sacris iure iurando **adactum** se **cum primum** posset hostem fore populo Romano.

Portrait d'Annibal (livre XXI)

4 [1] Missus Hannibal in Hispaniam primo statim aduentu omnem exercitum in se conuertit; [2] Hamilcarem iuuenem redditum sibi ueteres milites credere; eundem uigorem in uultu uimque in oculis, **habitum** oris **lineamenta**que **intueri**. Dein breui effecit ut pater in se minimum **momentum** ad fauorem conciliandum esset. [3] Nunquam ingenium idem ad res diuersissimas, parendum atque imperandum, habilis fuit. Itaque haud facile discerneres utrum imperatori an exercitui carior esset; [4] neque **Hasdrubal** alium quemquam **praeficere** malle ubi quid fortiter ac strenue agendum esset, neque milites alio duce plus confidere aut audere. [5] Plurimum audaciae ad pericula

capessenda, plurimum consilii inter ipsa pericula erat. Nullo labore aut corpus fatigari aut animus uinci poterat. [6] Caloris ac frigoris **patientia** par; cibi **potionisque** desiderio naturali, non uoluptate modus finitus; uigiliarum somnique nec die nec nocte **discriminata** tempora; [7] id quod gerendis rebus superesset quieti datum; ea neque molli **strato** neque silentio **accersita**; multi saepe militari **sagulo opertum** humi iacentem inter custodias **stationesque** militum conspexerunt. [8] Vestitus nihil inter aequales excellens : arma atque equi conspiciebantur. Equitum peditumque idem longe primus erat; princeps in proelium ibat, ultimus **conserto** proelio excedebat. Has tantas uiri uirtutes ingentia uitia aequabant, inhumana crudelitas, perfidia plus quam Punica, nihil ueri, nihil sancti, nullus deum metus, nullum ius iurandum, nulla religio. Cum hac **indole** uirtutum atque uitiorum triennio sub Hasdrubale imperatore **meruit**, nulla re quae agenda uidendaque magno futuro duci esset **praetermissa**.

Une ruse d'Annibal (livre XXII)

L'épisode ci-dessous (-217) est postérieur à notre sujet, mais nous l'avons mis là parce qu'il illustre bien les qualités que Tite-Live prête à Annibal dans le portrait qu'il en a fait ci-dessus. Au cours de ses déplacements en Italie dans un terrain qu'il ne connaissait pas, il s'était fait piéger par les Romains et enfermer dans une vallée sans issue proche de la ville de Casilinum (actuelle Capoue) et dominée par la crête de Callicula.

16 [5] Nec Hannibalem **fefellit** suis se artibus peti. Itaque cum per Casilinum euadere non posset petendique montes et iugum Calliculae superandum esset, **neubi Romanus** inclusum uallibus agmen adgrederetur, [6] **ludibrium** oculorum specie terribile ad **frustrandum** hostem **commentus**, **principio** noctis furtim **succedere** ad montes statuit. **Fallacis** consilii talis **apparatus** fuit. [7] **Faces** undique ex agris collectae **fascisque uirgarum** atque aridi sarmenti **praeligantur** cornibus boum, quos domitos indomitosque multos inter ceteram agrestem praedam agebat. [8] Ad duo milia ferme boum effecta, Hasdrubalique negotium datum ut nocte id **armentum accensis** cornibus ad montes ageret, maxime, si posset, super **saltus** ab hoste **insessos**.

17 [1] Primis tenebris silentio mota castra; boues **aliquanto** ante signa acti. [2] Vbi ad radices montium uiasque angustas uentum est, signum extemplo datur, ut accensis cornibus armenta in aduersos **concitentur** montes; et metus ipse **relucentis** flammae a capite calorque iam ad uiuum ad imaque cornua ueniens uelut stimulos furore agebat boues. [3] Quo repente **discursu**, haud **secus** quam siluis montibusque accensis, omnia

circum **uirgulta** ardere visa; capitumque **inrita quassatio** excitans flammam hominum passim discurrentium speciem praebebat. [4] Qui ad transitum saltus **insidendum locati** erant, ubi in summis montibus ac super se quosdam ignes conspexere, circumventos se esse rati praesidio excessere. Qua minime densae **micabant** flammae, uelut tutissimum iter petentes summa montium iuga, tamen in quosdam boues **palatos** a suis gregibus inciderunt. [5] Et primo cum procul cernerent, ueluti flammam **spirantium** miraculo attoniti constiterunt; [6] deinde ut humana apparuit fraus, tum uero insidias rati esse, cum maiore tumultu **concitant** se in fugam. **Leui** quoque **armaturae** hostium **incurrere**; ceterum nox **aequato** timore **neutros** pugnam incipientes ad lucem tenuit. [7] Interea toto agmine Hannibal **transducto** per saltum et quibusdam in ipso saltu hostium oppressis in agro Allifano posuit castra.

Une ambassade romaine (livre XXI)

Revenons en -219 à la période qui précède la guerre.

En -226, Rome et Carthage avaient signé le traité de l'Èbre, qui donnait à Carthage l'Espagne au sud du fleuve "Iber" et à Rome la partie nord. Mais en -219, Rome passe un accord avec la ville de Sagonte, située au sud du fleuve et la met sous protectorat romain. Indigné par cette violation du traité, Annibal assiège la ville, qui tombera après huit mois. C'est pendant ce siège que Rome envoie une ambassade au chef punique.

9 [3] Interim ab Roma legatos venisse nuntiatum est; quibus **obviam** ad mare **missi** ab Hannibale qui dicerent nec **tuto** eos adituros inter tot tam **effrenatarum** gentium arma nec Hannibali in tanto **discrimine** rerum **operae** esse legationes audire. [4] Apparebat non admissos **protinus** Carthaginem ituros. Litteras igitur nuntiosque ad principes **factionis Barcinæ** praemittit ut praepararent suorum animos ne quid pars altera **gratificari** populo Romano posset.

10 [1] Itaque, praeterquam quod admissi auditique sunt, ea quoque vana atque **inrita** legatio fuit. [2] **Hanno** unus adversus senatum causam foederis magno silentio propter auctoritatem suam, [3] non cum adsensu audientium egit, per deos foederum arbitros ac testes **obtestans** ne Romanum cum Saguntino suscitarent bellum; monuisse, praedixisse se ne Hamilcaris **progeniem** ad exercitum mitterent; non manes, non **stirpem** eius conquiescere viri, nec unquam donec sanguinis nominisque Barcini quisquam supersit quietura Romana foedera.

Le discours de Hannon (livre XXI)

Pour poursuivre le discours d'Hannon, Tite-Live passe au discours direct.

10 [4] "Iuvenem **flagrantem** cupidine regni viamque unam ad id cernentem si ex bellis bella **serendo succinctus** armis legionibusque vivat, velut materiam igni praebentes, ad exercitus misistis. Aluistis ergo hoc incendium quo nunc **ardetis**. [5] Saguntum vestri circumsedent exercitus unde **arcentur foedere**; mox Carthaginem circumsedebunt Romanae legiones ducibus iisdem dis per quos priore bello rupta foedera sunt ulti. [6] Utrum hostem an vos an fortunam utriusque populi ignoratis? Legatos ab sociis et pro sociis venientes bonus **imperator** vester in castra non admisit; ius gentium sustulit; hi tamen, unde ne hostium quidem legati arcentur, pulsi, ad vos venerunt. Res ex foedere repetuntur; publica fraus absit: auctorem culpae et **reum** criminis deposcunt. [7] Quo lenius agunt, **segnius** incipiunt, eo cum coeperint vereor ne **perseverantius** saeviant. **Aegates insulas Erycemque** ante oculos proponite, quae terra marique per quattuor et viginti annos passi sitis. [8] Nec puer hic dux erat sed pater ipse Hamilcar, Mars alter, ut isti volunt. [...] [10] Carthagini nunc Hannibal **vineas** turesque admovet: Carthaginis moenia **quatit ariete**. Sagunti ruinae - falsus utinam vates sim! - nostris capitibus **incident**, susceptumque cum Saguntinis bellum habendum cum Romanis est. [11] **Dedemus** ergo Hannibalem? dicet aliquis. Scio meam levem esse in eo auctoritatem propter paternas inimicitias; sed et Hamilcarem eo perisse **laetatus** sum quod, si ille viveret, bellum iam haberemus cum Romanis, et hunc iuvenem tamquam furiam facemque huius belli odi ac detestor; [12] nec dedendum solum id **piaculum** rupti foederis, sed si nemo deposcit, **devehendum** in ultimas maris terrarumque oras, **ablegandum** eo unde nec ad nos nomen famaue eius accedere neque ille sollicitare quietae civitatis statum posset. [13] Ego ita censeo: legatos **extemplo** Romam mittendos qui senatui satisfaciant, alios qui Hannibali nuntient ut exercitum ab Sagunto abducat ipsumque Hannibalem ex foedere Romanis dedant, tertiam legationem ad res Saguntinis reddendas decerno."

11 [1] Cum Hanno perorasset, nemini omnium certare oratione cum eo necesse fuit; adeo prope omnis senatus Hannibalis erat, **infestiusque** locutum **arguebant** Hannonem quam Flaccum Valerium, legatum Romanum. [2] Responsum inde legatis Romanis est bellum **ortum** ab Saguntinis, non ab Hannibale esse; populum Romanum iniuste facere, si Saguntinos vetustissimae Carthaginensium **societati** praeponat.